

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343

В. С. Березняк*доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ***ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ НА ПЕРВИННОМУ ТА ВТОРИННОМУ РИНКАХ НЕРУХОМОСТІ**

Постановка проблеми. Останніми роками спостерігається швидкий розвиток сфери нерухомості. Втім, на ринку нерухомості активно діє так званий «кримінальний бізнес». Самі ж кримінальні аспекти нерухомості є часткою більш загальної проблеми – проблеми організованої злочинності. Це зумовлене насамперед тим, що злочинні дії в цій сфері, як правило, вчиняються стійкими злочинними групами, які мають достатню повну інформацію про осіб, вимушених у силу багатьох обставин змінювати свої житлові умови. Злочинність з нерухомим майном є найбільш небезпечною, оскільки групи осіб, які їх вчиняють, найбільш стійкі, і їм притаманні всі ознаки організованих злочинних груп: внутрішня структурованість, ієрархічність, чіткий розподіл функцій. Реальною стає загроза латентної віктимізації населення, коли жертви злочинів масово не звертаються до правоохоронних органів в зв'язку з втратою до них довіри» [1, с. 590]. Нерідко злочинці чинять протидію розслідуванню у різних формах. Вказане зумовлює застосування комплексу заходів, спрямованих на подолання протидії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить, що окремі положення відносно протидії розслідуванню досліджувалися такими вченими, як: А.В. Вавриш, А.Ф. Волобуєв, О.В. Дикий, Р.А. Запорожець, А.П. Запотоцький, М. М. Єфімов, С.В. Князев, С.С. Кузьменко, В. Г. Лукашевич, Н.О. Опанасенко, В. М. Плетенець, Р. М. Шехавцов, Б.В. Щур, К.О. Чередник та іншими дослідниками.

Проте, не дивлячись на достатню кількість досліджень у напрямку боротьби з такими проявами, деякі аспекти щодо протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері нерухомості потребують додаткового висвітлення.

Метою статті є аналіз основних форм протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері нерухомості та визначення шляхів її подолання.

Основний зміст. Успішно подолати протидію під час розслідування злочинів можна за допомогою спеціальних тактичних операцій із залученням оперативних працівників з метою створення відповідних умов для вдалого проведення слідчих (розшукових) дій, а також блокування втручання в процес розслідування сторонніх осіб [2, с. 11]. Для того, щоб цього досягти, необхідно правильно організувати розслідування.

Правильно організоване розслідування дає можливість проводити його цілеспрямовано, дозволяє закінчити слідство в установлені законом строки, дисциплінує слідчого, забезпечує повноту та об'єктивність слідства, сприяє одержанню максимуму ефекту за найменших витрат слідчим часу, сил і коштів [3, с. 211].

Загалом, планувати розслідування необхідно таким чином, щоб було вжито всіх передбачених законом заходів для забезпечення своєчасного, всебічного, повного та об'єктивного розслідування злочину і підвищення рівня організації для досягнення ефективного результату [4, с. 36]. Повнота та об'єктивність розслідування значною мірою залежить від того, наскільки своєчасно і правильно слідчий спланує та організує роботу щодо виявлення, вилучення, дослідження та оцінки доказів та вмело зможе їх використовувати у досудовому провадженні.

З цього виходить, що діяльність слідчого має безліч організаційних моментів, тобто він водночас виступає в ролі організатора і виконавця. Поряд з цим, слідчий не є єдиним учасником такої діяльності, а постійно взаємодіє з іншими суб'єктами.

Отже, організувати будь-яку діяльність та скоординувати дії всіх учасників означає належно спланувати, упорядкувати і проконтролювати хід виконання таких дій. Не менш важливим є застосування комплексу заходів, спрямованих на подолання протидії та забезпечення безпеки всім учасникам, які потребують захисту.

Аналіз юридичної літератури показав, що вчені по-різному підходять до визначення форм протидії. Так, Б.В. Щур встановлює шість форм

протидії розслідуванню: приховування злочинів; використання корупційних механізмів протидії; застосування впливу засобів масової інформації; повідомлення неправдивих показань; фальсифікація доказів і доказової інформації; застосування погроз та фізичного насильства [5, с. 11]. Водночас, Р.М. Шехавцов пропонує форми протидії розслідуванню розглядати: відносно події злочину та його розслідування – приховування злочину та перешкоджання його розслідуванню; за спрямованістю дій – приховування даних про подію злочину та причетних до нього осіб і втручання в розслідування з метою примушування відповідних уповноважених працівників досудового розслідування, прокуратури чи суду до прийняття рішень, що не відповідають процесуальним вимогам; за кількістю суб'єктів – протидія вчинена організованими групами, злочинними організаціями, однією особою; залежно від об'єктів – вплив на фізичних осіб та на предмети матеріального світу, що є джерелом інформації тощо [6, с. 25].

Р. Л. Степанюк під протидією викриттю і розслідуванню злочинів пропонує розуміти умисні діяння, які вчиняються до виявлення злочину і початку кримінально-процесуальної діяльності (протидія викриттю злочину), а також умисні діяння, котрі вчиняються після початку кримінально-процесуальної діяльності (протидія розслідуванню) [7, с. 111]. Р.С. Белкін свого часу визначав тільки 2 форми протидії розслідуванню: «зовнішні» та «внутрішні». Під внутрішніми він зазначає таку протидію, яка здійснюється суб'єктами, які так чи інакше мають зв'язок із розслідуванням справи або долучені до такого. Зовнішньою протидією вчений визначає дії суб'єктів, які безпосередньо не пов'язані з подією, що розслідується, та особою, яка здійснює розслідування або ж даний зв'язок може мати місце у сфері процесуальних, службових, інших владних відносин або залежності [8, с. 692].

Виходячи з цього, можна говорити про широке та вузьке розуміння протидії розслідуванню, спрямованої на перешкоджання його виявленню та розслідуванню. Коли мова йде про протидію у широкому розумінні (протидію виявленню та розслідуванню), то можна включати будь які дії спрямовані на приховання злочину та уникнення або зменшення відповідальності за вчинений злочин, які можуть здійснюватися як до початку виявлення злочину (під час підготовки, безпосереднього вчинення та приховання злочину), так і на будь якій стадії його розслідування. Тобто, широке розуміння охоплює приховання злочину (протидію виявленню злочину) та безпосередню протидію розслідуванню. У вузькому розумінні протидія розслідуванню включає лише діяльність злочинного середовища під час розслідування злочину, спрямовану на уникнення відповідальності взага-

лі, або зменшення її міри. Тобто, обсяг розуміння даного поняття визначається по-перше, метою вчинення, по-друге, формами такої протидії. Метою протидії виявленню є приховання факту вчинення злочину та надання йому видимості законної операції тощо, а протидії розслідуванню – уникнення відповідальності конкретною особою, зменшення покарання за вчинений злочин, перекладання вини за вчинений злочин на іншу особу, закриття кримінального провадження тощо [9, с. 148].

В контексті даної проблематики слід зауважити, що при визначенні кола осіб, які зазнають протиправного впливу, необхідно враховувати, що зазіхання на них здійснюються з метою: перешкодити початку їхнього сприяння правосуддю; примусити до припинення сприяння; з помсти за надане (закінчене) сприяння. Відповідно, причинами зазіхань є: намір і навіть потенційна здатність особи сприяти правосуддю; здійснюване сприяння; здійснене сприяння. Саме ці фактори, а не власне наявність в особи того або іншого кримінально-процесуального статусу, є причиною протиправного впливу (маючи процесуальний статус, людина може займати і пасивну позицію; крім того, сприяння правосуддю може здійснюватися за межами кримінального судочинства) [10, с. 52].

Основні ж способи подолання такого роду протидії насамперед пов'язані й обумовлюються, як вже і зазначалося, якісними організацією та провадженням досудового розслідування. Тобто слід одразу розпочинати повномасштабну перевірку вхідної інформації про можливе вчинення злочину у сфері службової діяльності. Вказана перевірка не повинна бути формальною та поверхневою. Потрібно одразу передбачити весь комплекс заходів, спрямованих на виявлення та вилучення всієї слідової картини злочину. Як відомо, для досліджуваних злочинів характерним є залишення значної кількості доказової інформації в різного роду документації. Тому повинні бути вилучені всі документи, які не тільки безпосередньо відображають наслідки злочину та операцію, котра їх спричинила. Також слід ознайомлюватися та досліджувати документацію щодо здійснення контролю за діяльністю окремих служб (осіб), порядок функціонування установи, порядок укладання різних правочинів, функціональні обов'язки окремих осіб і т.п. Тому одразу слід висувати версії про вчинення комплексу злочинів (злочинної технології) у даній сфері. Відповідно необхідно одразу шукати доказову базу, на підтвердження чи спростування висунутої версії. А значить потрібно забезпечити своєчасність кримінального провадження – вжиття повного комплексу процесуальних засобів досудового розслідування. Такі дії дозволять уникнути втрат і прогалин у частині забезпечення достатньої доказової бази по конкретному кримінальному провадженню.

Адже будь-які зволікання з боку правоохоронців злочинці використовують в своїх інтересах – для «замітання» своїх слідів шляхом, як приклад, знищення чи підтасування окремих документів. Разом із тим, варто використовувати весь потенціал процесуальних засобів доказування. Зокрема, для з'ясування часу створення окремого документу доцільно провести звірку (зустрічну перевірку документів), їх огляд, витребування та огляд реєстраційної документації (журналів реєстрації вхідної та вихідної кореспонденції), призначити техніко-криміналістичну експертизу документів, а у разі існування електронної копії документу – комп'ютерно-технічну експертизу [11, с. 630].

Найпоширенішим видом протидії розслідуванню є надання неправдивих показань. Основним способом же подолання протидії у формі надання неправдивих свідчень є проведення якісного допиту та застосування низки тактичних прийомів. Задачами допиту є викриття осіб у повідомленні неправди, а також подолання самообмови, відмови від давання пояснень (показань), утаювання криміналістично-значущої та доказової інформації та інших способів протидії. Для досягнення цих задач застосовується загальноприйнятий ряд прийомів логічного, психологічного, тактичного або комплексного характеру [12].

В якості засобу протидії розслідуванню злочинів також досить часто використовуються й засоби масової інформації, через інформаційні джерела яких до населення доводиться інформація про начебто ущемлення та порушення прав злочинців з боку правоохоронців, про некомпетентність останніх і явну підтасовку доказів. Таким чином, за допомогою мас-медіа здійснюється опосередкований тиск на органи досудового розслідування, змушуючи останні активно виправдовуватися перед населенням, відновлювати свій позитивний імідж. Як наслідок, зусилля правоохоронців розпорошуються і дають можливість злочинцям вжити заходи, спрямовані на перешкоджання повному та всебічному доказуванню їх причетності до вчинення конкретних злочинних діянь у сфері службової діяльності. Для недопущення такого способу перешкоджати досудовому розслідуванню рекомендується з моменту виявлення ознак злочину(-ів) налагоджувати через прес-центр відповідного правоохоронного органу співпрацю із засобами масової інформації регіону. Необхідно інформувати населення про діяльність правоохоронних органів. Зокрема, слід вказувати на результативність такої діяльності, окреслювати її спрямованість. При цьому, інформацію, що становить слідчу таємницю, розголошувати не варто. Доречно буде вказати основні завдання, що стоять перед слідством у конкретний момент, та оговорити безперервність проведення уповноваженими особами всіх необхідних процесуальних дій [11, с. 631].

До сучасних форм протидії розслідуванню злочинів можна віднести і фальсифікацію доказів. Саме тому вони повинні надійно захищатися від фальсифікації, перекручування або знищення. Відомо, що найчастіше фальсифікуються джерела вербальної доказової інформації: протоколи показань і тих слідчих дій, що супроводжуються показаннями їх учасників. У процесуальних документах можуть перекручуватися дані про сутність учасників подій, обстановку подій та її наслідки. Сфабриковані протоколи допитів можуть містити підтвержену неправдиву інформацію особи про алібі, про дії підозрюваного начебто в стані необхідної оборони або крайньої необхідності [13, с. 278]. Разом з тим, О.В. Баулін та Н.С. Карпов наголошують на необхідності приділення уваги вивченню незаконного впливу на слідчого зацікавлених осіб як своєрідної форми протидії такої діяльності. Так, науковці підкреслюють, що, крім «телефонного права», органи досудового розслідування останнім часом гостро відчувають незаконний тиск з боку представників органів влади, які вважають за право втручатися у діяльність слідчих, отримувати від них звіти про свої дії і рішення, вимагати ознайомлення їх з матеріалами кримінальних правопорушень і брати участь у вирішенні процесуальних питань [14, с. 5]. Для вирішення завдання щодо нейтралізації спроб втручання в процес розслідування з метою протидії службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування слід організувати тактичну операцію «Захист від зовнішнього впливу на слідство», яка передбачає: а) співбесіди з особами, котрі намагаються втрутитися у процес розслідування, роз'яснення їм негативних наслідків, зокрема можливості притягнення до дисциплінарної, адміністративної (у тому числі за корупційні дії) та кримінальної відповідальності; б) звернення до керівника суб'єкта протидії з інформуванням про його втручання в процес розслідування та вимогою вжити заходів дисциплінарного впливу за наявності для цього законних підстав; в) інформування про протидію керівництва слідчого підрозділу, правоохоронного органу; г) допити суб'єктів протидії як свідків із метою з'ясування обставин, що мають значення для справи (зокрема, що йому відомо про злочин, хто просив вчинити ті чи інші дії тощо); д) вжиття відповідних заходів у випадку встановлення в діях суб'єкта протидії ознак правопорушення [15, с. 191].

Отже, у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень у сфері нерухомоті вирішити завдання, які стоять перед слідчими, працівниками оперативних підрозділів та іншими взаємодіючими з ними особами, неможливо без системного підходу, що полягає у створенні ефективно діючого в складних слідчих ситуаціях комплексу слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, організаційних дій.

Література

1. Дикий О.В. До питання вивчення злочинності на сучасному ринку житлової нерухомості в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 586-592.
2. Ромців О.І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів., 2016. 20 с.
3. Порубов Н.И. Научная организация труда следователя. Минск : Вышэйш. школа, 1970. 264 с.
4. Матушовский Г.А., Сущенко В.Н. Организация работы аппаратов предварительного следствия органов внутренних дел. Харьков : Юрид. ин-т, 1983. 84 с.
5. Щур Б.В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами. автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Харків: Національна юридична академія юридична академія імені Ярослава Мудрого», 2005. 20 с.
6. Шехавцов Р.М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Луганськ, 2003. 245 с.
7. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 261 с.
8. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика : Учебник для вузов / Под ред. Белкина Р.С. М. : НОРМАИНФРА. М, 1999. 990 с.
9. Савчук Т.І. Щодо протидії розслідуванню корупційних злочинів. Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування. Харків, 2019. С. 147-150.
10. Журавлев С.Ю. Противодействие деятельности по раскрытию и расследованию преступлений и тактика его преодоления: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Нижегородская высшая школа. Нижний Новгород, 1992. 18 с.
11. Пчеліна О.В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності та шляхи її подолання. *Молодий вчений*. № 4 (31), 2016 р. С. 628-132.
12. Александренко О.В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / К., 2004. 250 с.
13. Лепісевич П. М., Курляк М. Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 1. 2018. С. 277-283.
14. Баулін О. В., Карпов Н. С. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: монографія. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2001. 232 с.
15. Приходько О.В. Тактичні операції при розслідуванні хабарництва, вчиненого у сфері правоохоронної діяльності. *Право і безпека*. № 3 (35) 2010. С. 188-192.

Анотація

Березняк В. С. Теоретико-прикладні засади протидії розслідуванню кримінальних правопорушень на первинному та вторинному ринках нерухомості. – Стаття.

В останні роки спостерігається стрімкий розвиток нерухомості. Проте на ринку нерухомості активно працює так званий «кримінальний бізнес». Самі кримінальні аспекти нерухомості є частиною більш загальної проблеми – проблеми організованої злочинності. Це пов'язано насамперед з тим, що злочинні дії у цій сфері, як правило, вчиняються стійкими злочинними

угрупованнями, які володіють достатньою інформацією про людей, які в силу багатьох обставин змушені змінити умови життя. Злочинність з нерухомості є найнебезпечнішою, оскільки угруповання злочинців є найбільш стійкими, вони мають усі ознаки організованих злочинних угруповань: внутрішню структуру, ієрархію, чіткий розподіл функцій. Загроза латентної віктимізації населення стає реальною тоді, коли жертви злочинів масово не звертаються до правоохоронних органів через втрату до них довіри. Злочинці часто в різних формах виступають проти розслідування. Це передбачає застосування комплексу заходів, спрямованих на подолання опозиції. Метою статті є аналіз основних форм протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері нерухомості та визначення шляхів її подолання. У статті висвітлено наукові підходи до тлумачення терміну «протидія розслідуванню злочинів». Наведено перелік шляхів і форм протидії розслідуванню кримінальних правопорушень. Акцентовано на необхідності негайного реагування органів досудового розслідування щодо протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. З'ясовано, що в якості засобу протидії розслідуванню злочинів також досить часто використовуються й засоби масової інформації, через інформаційні джерела яких до населення доводиться інформація про начебто ущемлення та порушення прав злочинців з боку правоохоронців, про некомпетентність останніх і явну підтасовку доказів. Таким чином, за допомогою мас-медіа здійснюється опосередкований тиск на органи досудового розслідування, змушуючи останні активно виправдовуватися перед населенням, відновлювати свій позитивний імідж.

Ключові слова: протидія, протидія розслідуванню злочинів, кримінальні правопорушення в сфері нерухомості, подолання протидії, способи протидії.

Summary

Berezniak V. S. On combating the investigation of criminal offenses in the field of real estate. – Article.

In recent years, there has been a rapid development of real estate. However, the so-called "criminal business" is active in the real estate market. The very criminal aspects of real estate are part of a more general problem - the problem of organized crime. This is primarily due to the fact that criminal acts in this area are usually committed by persistent criminal groups that have sufficient information about people who are forced due to many circumstances to change their living conditions. Real estate crime is the most dangerous, because the groups of perpetrators are the most stable, and they have all the hallmarks of organized criminal groups: internal structure, hierarchy, clear division of functions. The threat of latent victimization of the population becomes real when victims of crimes do not turn to law enforcement agencies en masse due to the loss of trust in them. Criminals often oppose the investigation in various forms. This presupposes the application of a set of measures aimed at overcoming opposition. The article highlights the scientific approaches to the interpretation of the term "countering the investigation of crimes". The list of ways and forms of counteraction to investigation of criminal offenses is resulted. Emphasis is placed on the need for an immediate response by the pre-trial investigation authorities to counter the investigation of criminal offenses in the real estate sector. It was found that the media is also often used as a means of counteracting the investigation of crimes. Thus, with the help of the media, indirect pressure is exerted on the pre-trial investigation bodies, forcing the latter to actively justify themselves to the population, to restore their positive image.

Key words: counteraction, counteraction to investigation of crimes, criminal offenses in the field of real estate, overcoming of counteraction, ways of counteraction.